

José Casanova,
Europas Angst vor
der Religion

– Berlin University Press, Berlin,
 2009., 133 str.

Jedan od vodećih sociologa religije današnjice, José Casanova, nedavno je objavio vrlo zanimljivu knjigu pod naslovom »Europski strah od religije«. Knjiga je zbirka njegovih već objavljenih članaka i održanih predavanja. Casanovina promišljanja pružaju nam dobar uvid u današnje rasprave o ulozi religije u Europi, ali i u Hrvatskoj, ako se prisjetimo nedavnih rasprava o križevima. Knjiga je podijeljena u tri poglavlja. U ovoj recenziji nakana nam je prikazati prvo poglavlje knjige, »Problem religije i strahovi sekularnih europskih demokracija«, po kojemu je cijela knjiga i dobila naslov. Ono može biti korisno za bolje razumijevanje uloge religije u današnjoj Europi. No, prije nego se pozabavimo tom temom, samo ćemo kratko progovoriti o jednoj problematičnoj Casanovinoj tezi, koju američki sociolog razvija u drugomu poglavlju koje je naslovljeno »Religija, politika i spol u katolicizmu i islamu«.

Naime, Casanova uspoređuje Katoličku crkvu i islam. Ono što je Katolička crkva bila za protestantski Zapad – primitivna, neslobodna i nedržavotvorna zajednica - to je sada islam za sekularni Zapad. I kao što se Katolička crkva reformirala i još se reformira, Casanova misli na liberalizaciju i feminizaciju Katoličke crkve, treba očekivati da će se to isto dogoditi i s islamom. Dakle, ako je

Katolička crkva ipak nekako prihvatila moderni duh, što je rijetko tko mogao očekivati, zašto to ne bi mogao i islam! Nije teško ne uvidjeti u tim promišljanjima jednu suptilnu kritiku Katoličke crkve. Casanova nam predstavlja Katoličku crkvu kao neku vrstu islama u Europi, kao još uvijek nemodernu i zaostalu zajednicu, potrebitu denominacije, tj. pretvaranja u jednu modernu protestantsku zajednicu. Takve teze samo potvrđuju kako je za zapadne intelektualce Katolička crkva i dalje veliki trn u oku. Začuđuje činjenica da jedan tako renomirani sociolog religije uopće ne vodi računa o razlici između kršćanstva i islama, odnosno o činjenici da Katolička crkva pripada kršćanstvu. Budući da islam i kršćanstvo imaju drukčije poimanje Boga, čovjeka i cjelokupne zbilje, posve je neutemeljeno pretpostavljati i očekivati iste mijene kod Katoličke crkve i islama. U tom su smislu Casanovina promišljanja sasvim neprihvatljiva te još jednom pokazuju da sociologija religije, bez dubinskoga poznavanja religije, ostaje površna i pogrešno postavljena.

Vratimo se sada prvomu poglavlju. Casanova se suprotstavlja uobičajenoj tezi među europskim intelektualnim elitama da je jedino sekularizacija omogućila i danas jedino pridonosi demokratizaciji društva. Obično se europski intelektualci, tvrdi naš autor, pozivaju na Tridesetogodišnji rat (1618.-1648.) koji je, prema njihovu mišljenju, uzrokovao sekularnu državu: europski su se narodi međusobno ubijali zbog religije pa su uvidjeli da je za mir bolje rješenje sekularna država, odvajanje države

od religije. Ta je teza, prema Casanovi, pogrešna. Nakon Tridesetogodišnjega rata uopće nije nastala sekularna država, nego konfesionalna država i teritorijalna religija, prema krilatici »cuius regio, eius religio«. Osim toga, i sam Tridesetogodišnji rat nije bio toliko rat među konfesijama koliko među novonastalim europskim nacionalnim državama koje su samo branile pravo na svoj teritorij, a time i na religiju. Casanova tako dolazi do zaključka da je uobičajena teza o nastanku sekularne i demokratske države zbog religijskih ratova u Europi potpuno neodrživa i pogrešna.

Nadalje, treba imati na umu, ističe Casanova, da sekularizacija ne podrazumijeva automatski demokratizaciju, kako to također misle mnogi europski intelektualci. Dovoljno se sjetiti sekularnih država 20. stoljeća i sekularnih sustava komunizma, nacizma i fašizma, koji su počinili najveće i najbrutalnije zločine u povijesti ljudskoga roda. Naš autor tvrdi da Europljani imaju kratko pamćenje te u svojoj kritici i u strahu od religije olako zaboravljaju, ne tako davnu, krvavu sekularnu prošlost. Stoga bi se Europljani više trebali bojati sekularizacije, a ne religije, zaključuje Casanova. Oslanjajući se na njegova promišljanja i imajući u vidu raspravu o križevima u Hrvatskoj, mogli bismo reći da bi u Hrvatskoj veći strah također trebao biti prema simbolima negdašnjih sekularnih država (kukasti križ, zvijezda, srp i čekić), jer su pod njihovim znakom počinjeni najveći zločini u cjelokupnoj povijesti hrvatskoga naroda.

Casanova tako obrće sekularističku tezu i pokazuje da je religija zapravo pridonijela demokratizaciji europskoga društva. Navodi niz činjenica. Nakon 2. svjetskog rata gotovo su sve europske države istovremeno sekularne i snažno religijski određene te su, kao takve, pridonijele razvoju demokracije. To znači da je u temeljima europske demokracije religija, tj. kršćanstvo. Također i ideja Europske unije i europskoga pomirenja zahvaljuje svoj nastanak kršćanstvu, posebno trojici europskih kršćana: Schumanu, De Gasperiju i Adenaueru. To još jednom pokazuje da je potpuno neprihvatljiv europski strah od religije, jer je upravo religija omogućila nastanak modernoga demokratskog društva.

Casanova također kritizira i mit o sekularnim europskim državama. Osim laicističke Francuske, u mnogobrojnim, uglavnom protestantskim zemljama (Škotska, Engleska, Danska, Norveška, Island, Finska, Grčka), i dalje postoje državne Crkve. Začudo, još nikakva sekularizacija nije postavila to u pitanje! U zemljama pak koje su izišle iz komunizma također ne postoji laicistička odvojenost Crkve od države. Kod postkomunističkih zemalja, tvrdi naš autor, ne postoji ni ideja državne Crkve zbog komunističkog iskustva, jer su ideju državne Crkve podržavali sami komunisti kako bi ograničili i na koncu uništili samostalnost Crkve. Sve u svemu, ovaj letimičan pregled europskih zemalja našem autoru dovoljno pokazuje da Europa uopće nije tako sekularna kako se to obično zamišlja. U Europi još uvijek mirno koegzistira religija i se-

kularna država, a to znači da se religija ne promatra u suprotnosti s modernim demokratskim društvom.

Pozivajući se na politologa Alfreda Stepana, Casanova je ipak mišljenja da bi najbolji model odnosa između religije i sekularne države mogao biti model obostrane tolerancije (»twin tolerations«). Radi se o modelu koji isključuje ideju državne Crkve kao što je to slučaj u skandinavskim i protestantskim zemljama, a također i striktno laicističko razdvajanje, kao što je to u Francuskoj. »Obostrana tolerancija« pretpostavlja da religija tolerira demokratski izabrane vlade, bez zahtjeva za zakonski privilegiranim pravom na mandat i veto.

S druge pak strane, država treba tolerirati autonomiju religijskih individua i zajednica tako da im omogućuje da smiju slobodno zastupati svoje vrjednosti i viđenja u civilnom društvu i u politici. Sličnoga je mišljenja i njemački filozof Jürgen Habermas, kojega Casanova nažalost ne spominje, a koji se također zauzima za vrjednovanje religije u europskom postsekularnom društvu. Prema Casanovinoj analizi, čini se da su najbolji odnos između sekularne države i Crkve ostvarile zapravo postkomunističke države s katoličkom tradicijom, a time i Hrvatska, budući da u njima ne postoji ni državna Crkva, ni laicistička država.

U svakom slučaju, vrijedna knjiga Joséa Casanove pridonosi daljnjem promišljanju uloge religije u današnjemu demokratko-sekularnom društvu.

Ivica Raguž

Josip Burušić, Samopredstavljanje: taktike i stilovi

– Naklada Slap, Jastrebarsko, 2007.,
str. 226.

Sama činjenica da je knjiga objavljena u Slapovoj biblioteci »Poslovne psihologije«, čiji su recenzenti Majda Rijavec i Predrag Zarevski, istaknuta imena iz područja psihologije, govori da se radi o ozbiljnomu znanstvenom doprinosu opusu djela iz područja psihologije, što je i gotovo od samih početaka specijalnost izdanja »Naklade Slap«. Odmah treba naglasiti da je ova knjiga prva publikacija ovakve vrste psihološkoga sadržaja u Hrvatskoj.

Ova je knjiga usredotočena na socijalni vid osobnosti ili »jastva«, koncepta koji je još davne 1890. godine pionirski natuknuo američki psiholog William James. Radi se o našem odnosu i stavu prema drugima i onomu što nas potiče da se oblačimo na svoj način, da govorimo svojim vlastitim stilom, da se trudimo ili ne trudimo ostaviti određeni dojam. Stoga je tema samopredstavljanja sa svojim taktikama i stilovima izrazito važan psihološki pojam kojim se u znanstvenomu svijetu psihologije pokušavaju razumjeti procesi potrebe pojedinca da utječe na svoj izvanjski izgled (*image*) i na način na koji ga doživljavaju drugi.

Da bi dao dobar uvid u pozadinu svojega psihološkog koncepta, autor u prvomu poglavlju ove knjige nudi teorijske osnove pojma samopredstavljanja, započinjući s pregledom istraživanja,